

A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSI CÉLOK NEMZETKÖZI JOGFORRÁSI HÉZAGAI ÉS A LAUDATO SI' TANÍTÁSA

ÁDÁNY Tamás Vince
egyetemi docens (PPKE JÁK)

2015 utolsó harmadában két kiemelkedő jelentőségű környezetvédelmi szabályozást fogadtak el az államokat jellemzően legmagasabb szinten képviselő vezetők. Először az ENSZ Közgyűlésén született döntés a sikeresnek bizonyult Milleniumi fejlesztési célok folytatásáról és kibővítéséről. Az ünnepi határozat címe szerint 2030-as határidővel nem kevésbé ambiciózus célokat tűztek ki maguk elé, mint világunk megváltoztatását.¹ Ennek részleteit tartalmazza a határozatban felsorolt bonyolult feladatrendszer, az ún. Fenntartható Fejlődési Célok (SDG).

Néhány hónappal később, decemberben, Párizsban végre sikerült elfogadni a klímaváltozás elleni eddigi legfontosabb nemzetközi szerződést,² amely leginkább nemzeti hozzájárulások formájában igyekszik megvalósítani az egyre pusztítóbb veszélyeket hordozó globális klímaváltozást. A két szöveg tehát lényegében azonos időben, azonos politikai, történelmi és gazdasági miliőben született meg, nemzetközi jogi szempontból azonban lényegesen eltérő formában. Míg a szerződés egyértelműen kötelezettségeket keletkeztet az államok számára,³ addig az SDG jogforrási helyzete erősen kérdéses.

¹ Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. UNGA Res. A/RES/70/1. Magyarul elérhető: Világunk átalakítása: Fenntartható Fejlődési Keretrendszer 2030, Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által 2015. szeptember 25-én elfogadott, 70/1. sz. határozat (a továbbiakban: 70/1. számú határozat, kifejezetten a célokra vonatkozóan: SDG) <http://tinyurl.com/2s4ejenx>

² ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezményben Részes Feleinek 21. Konferenciáján elfogadott Párizsi Megállapodás. Elfogadva: 2015. december 15-én Párizsban. A Tanács (EU) 2016/1841 határozata (2016. október 5.) az ENSZ Éghajlat-változási Keretegyezménye keretében létrejött párizsi megállapodásnak az Európai Unió nevében történő megkötéséről. HL L 282., 2016.10.19., 4–18. o., (A továbbiakban: Párizsi megállapodás.) Magyarországon kihirdette: a 2016. évi L. törvény. online elérhető: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:22016A1019\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:22016A1019(01))

³ N.B. itt a kötelezettségek érdemi tartalmát további önálló nemzeti vállalások adják meg.

A két szabályozás közötti párhuzamosságok feltárása alapján egyértelmű, (és a legkevésbé sem meglepő) hogy azonos módon értékeli a Földet és rajta az emberiséget fenyegető környezeti veszélyeket,⁴ azonban az államok még mindig vonakodnak *de iure* is elkötelezni magukat a változások iránt. Az e jogi környezet által felvetett erkölcsi dilemmákban különösen hangsúlyos szerepet kaphat a Katolikus Egyház társadalmi tanítása, amely nemcsak a hívekhez, hanem minden jóakarátú emberhez címezve ezúttal az államok közötti külkapcsolatokat is közvetve alakítani képes erővé válhat.

1. Az SDG, mint nemzetközi jogforrás?

Mára néhány szélsőségesnek nevezhető összeesküvés-elmélet híveit leszámítva közhelyszerű, de attól még nem kevésbé igaznak elfogadott tétel, hogy környezet védelme nem valósítható meg egyetlen állam mégoly hibátlan elköteleződésén keresztül. A hatások mára túlzás nélkül a bolygó egészének ökoszisztémáján nyomot hagytak,⁵ ezért egyáltalán nem meglepő, hogy a „*think globally – act locally*”⁶ jelszava mellett a nyugati társadalmakban egyre több ember várja el a globális válaszokat is a képviselőiben eljáró politikai elit tagjaitól.

E globális válaszok jogi szabályozása szükségszerűen nemzetközi jogi formákban jelentkezik, mivel államokra telepítendő kötelezettségekről van szó. A II. világháború utáni jogfejlődés eredményeként, különösen az ezredforduló után csírázódozó strukturális változások miatt a kortárs nemzetközi jog különböző jogviszonyok szövevényes, sokdimenziós rendszerévé változott – már régen nem csak a békeszerződések és a diplomácia kérdéseinek szabályozása tartozik ide.

Szakmai körökben – és ebbe már a tanulmányaikban előrehaladott állapotban lévő joghallgatók is beletartoznak – hasonlóan közhelyszerű evidencia, hogy a jogviszonyok elemzése során azok tartalmát, a felek jogait és kötelezettségeit szükséges vizsgálni. Ez azonban nem lehetséges néhány, a legtöbb belső jogi jogviszony esetében triviális előkérdés vizsgálata nélkül. Egészen elemi kérdésekre bontva ezeket, az első kérdésünk az kell, hogy legyen, hogy honnan erednek a felek jogai és kötelezettségei – azaz melyek az érintett jogviszony forrásai. Második, hasonlóan elemi kérdésünk az lehet, hogy mire nézve kötelezőek a szabályok, azaz kik lesznek a vizsgált jogviszonyban részes felek. Logikailag helyesen csak e triviális kérdések tisztázása után térhetünk rá arra, hogy melyek a felek jogai és kötelezettségei.

⁴ Bővebben ld. Adis DZEBO – Hannah JANETSCHKEK – Clara BRANDI – Gabriela IACOBUTA: *Connections between the Paris Agreement and the 2030 Agenda. The case for policy coherence*. Stockholm, Environment Institute, 2019.

⁵ James D. PROCTOR: Saving nature in the Anthropocene. *Journal of Environmental Studies and Sciences*, Vol. 3. 2013. 83–92.

⁶ Patrick DEVINE-WRIGHT: Think global, act local? The relevance of place attachments and place identities in a climate changed world. *Global Environmental Change*, Vol. 23. No. 1. (2013) 61–69. Vö.: Eric DARIER – Ralf SCHÜLE: Think globally, act locally? Climate change and public participation in Manchester and Frankfurt. *Local environment*, Vol. 4. No. 3. (1999) 317–329.; Stafina MANCA – Stefania BOCCONI – Benjamin GLEASON: “Think globally, act locally”: A glocal approach to the development of social media literacy. *Computers & Education*, Vol. 160. (2021).

Az SDG bármilyen tartalmi vizsgálata előtt tehát egy egyszerű, és egy ebből következő – ritkán tárgyalt – szemtelennek tűnő előkérdés tisztázása szükséges. Az első kérdés, hogy hogyan illeszkedik a nemzetközi jog jogforrási rendszerébe az SDG, hiszen ennek alapján dönthető el, hogy keletkezett-e jogokat és kötelezettségeket bárkire nézve is.⁷ Az alább részletesebben vizsgált válaszunkat előrevetítve: az SDG nem kötelező erejű forrása a nemzetközi jognak. A szemtelen kérdést – „akkor mire jó?” – megelőzve siessünk hozzátenni: egyelőre. Hogy hogyan válhat – válik – az SDG a nemzetközi jogfejlődést befolyásoló egyre fontosabb keretrendszeré, annak vizsgálatához tesz hozzá a jelen munka egy lehetséges és fontos pillért a katolikus egyház társadalmi tanítása nyomán.

A nemzetközi jog jogforrási rendszerét nem egyetlen átfogó forrás tartalmazza. Lényegében a jogforrásokat közvetlenül listázó egyezményt hiába is keresnénk, bár voltak erre nézve kísérletek, de azokat az államok jellemzően nem fogadták el és inkább természetjogi forrásokra támaszkodtak.⁸ A nemzetközi jogra amúgy is jellemző pragmatizmus jegyében ezért a jogforrásokat a legtöbb nemzetközi jogász a nemzetközi bíróságok által peres eljárások eldöntésére alkalmazott instrumentumokkal azonosítja. Az általános nemzetközi jog számára így a legfontosabb jogforrási listát az ENSZ Hágai Nemzetközi Bíróságának Alapokmánya tartalmazza.⁹ A 38. cikk szerint három jogforrási formában létező szabályokat alkalmaz a Bíróság: 1.) nemzetközi szerződéseket; 2.) szokásjogot; 3.) általánosan elfogadott jogelveket. A nemzetközi jog ezt a hármat tekinti általában jogforrásnak, mivel ezek alapján a Bíróság jogvitákat dönt el.

A lista azonban nem teljes. A hiány oka az, hogy ez a lista érdemben egy 1920-ban frissített, de alapjaiban XIX. század végi megfogalmazásában került be, megerősített hagyományként a Bíróság 1945. évi Alapokmányába. A fenti érvelés logikáját alkalmazva azonban az is felmerülhet, hogy valóban valamennyi jogvitát *csak* ezek alapján döntött-e el a Bíróság? A mai napig pusztán néhány száz ítéletből álló korpuszt átvizsgálva viszonylag könnyen találunk olyan ügyeket, amelyekben az ügyszakos forrás nem ebből a listából került ki, hanem egyoldalú állami aktusok keletkezették jogviszonyt.¹⁰

Az államok egyoldalú aktusai mellé a II. világháború után leginkább az ENSZ működése révén kerültek be a jogi természetű aktusok közé a nemzetközi szervezetek önálló aktusai, jellemzően alapokmányi (szerződéses) felhatalmazás alapján.

Az SDG-t az ENSZ Közgyűlése 2015-ös, 70. ülészakán fogadta el A/RES/70/1 számú határozatában. A határozat óriási politikai súlyát jelzi, hogy az állam- és kormány-

⁷ Jahanzeb M. BUTT: The role of the international law in shaping the governance for sustainable development goals. *Journal of Law and Political Sciences*, Vol. 28. (2021); Stuart BRUCE – Sean STEPHENSON: SDG 7 on Sustainable energy for all: Contributions of International Law, Policy and Governance. *UNEP Issue Brief*, 2016.

⁸ Lauri MÄLKSOO: Sources of International Law in the 19th Century European Tradition: Insights From Practice and Theory. In: Samantha BESSON – Jean D’ASPROMONT (ed.): *The Oxford Handbook on the Sources of International Law*. OUP, 2017.

⁹ Az ENSZ Alapokmány mellékletként Magyarországon kihirdette az 1956. évi I. tv.

¹⁰ Kelet Grönland ügy: Legal Status of Eastern Greenland, Denmark v. Norway, Judgment, PCIJ Series A/B No 53, (PCIJ 1933), 5th April 1933. Északi tengeri halászati vita: Fisheries case, Judgment of December 18th, 1951. *ICJ Reports*, 1951. 116.

fők részvételével zajló ülésen formális szavazás nélkül, magyarul közfelkiáltással fogadták el.¹¹ Ez nem csak a legmagasabb szintű politikai elköteleződést jelzi, hanem azt is, hogy egyetlen állam sem ellenezte a szöveget – ha ugyanis akár egyetlen állam kéri, akkor már formális szavazást kellett volna kiírni.¹² A szöveg politikailag tehát erős üzenet – kérdés azonban, hogy ez mit jelent a nemzetközi jog jogforrásaira nézve.

Az ENSZ Közgyűlés vonatkozó kompetenciáit az Alapokmány tartalmilag igen tágan határozza meg: bármilyen kérdést megvizsgálhat és *ajánlásokat* tehet az államoknak vagy a Biztonsági Tanácsnak,¹³ kivéve természetesen a BT által éppen vizsgált helyzetek egy részét.¹⁴ Az Alapokmány tehát nem ad felhatalmazást a tagállamok felé címzett, kötelező erejű határozat elfogadására a Közgyűlésnek, így ezen az alapon tehát elfogadásának látványos, és a mindenkori választópolgár felé kiválóan kommunikálható módja ellenére az SDG elfogadásáról szóló Agenda is nélkülözi a közvetlen jogforrási kötelező erőt. Államok felé címzett közgyűlési határozatként mindössze ajánlások rendszerének tekinthető.

Jogi kötelező erő híján kiemelt szerepe lehetne az önkorlátozásnak, amelyet a Célok-kal kapcsolatban az önkéntes állami jelentések (*Voluntary National Reviews – VNR*) rendszere látszik *prima facie* megvalósítani. Az emberi jogokkal kapcsolatban már bevált modellt nagy vonalakban követve az Agenda arra ösztönzi a tagállamokat, hogy „rendszeres és átfogó értékeléseket készítsenek a nemzeti és az alatti szinten elért előrehaladásról, amelyek nemzeti irányítás és vezetés alatt állnak”. Míg az emberi jogok esetében egy ehhez hasonló, ún. UPR (*Universal Periodic Review –* egyetemes időszaki felülvizsgálat) eljárás nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az emberi jogok kérdése végképp kikerüljön a kizárólagos nemzeti joghatóságból és egy állandósult, nemzetközi jogi keretek között zajló diskurzus részévé váljék, úgy a fenntartható fejlődéssel kapcsolatban a látványosan eltérő intézményi háttér is jelzi a jogi kötelező erőben meglévő különbséget. Az emberi jogok esetében az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa előtt zajlik az önkéntes beszámoló megvitatása, az SDG-k önkéntes értékelései mindössze „várhatóan alapul szolgálnak majd az ECOSOC égisze alatt ülésező Magas Szintű Politikai Fórum (HLPF) rendszeres felülvizsgálataihoz. Az Agenda 84. bekezdésében foglaltak szerint a HLPF által végzett rendszeres felülvizsgálatoknak önkéntesnek kell lenniük, az állam által irányítottaknak kell lenniük, a fejlett és fejlődő országoknak egyaránt el kell végezniük azokat, és több érdekelt fél bevonásával.”¹⁵

¹¹ <https://digitallibrary.un.org/record/809145?ln=en>

¹² <https://research.un.org/en/docs/unvoting/ga>

¹³ ENSZ Alapokmány 10. cikk.

¹⁴ ENSZ Alapokmány 12. cikk.

¹⁵ <https://hlpf.un.org/vnrs> Összehasonlító elemzésekre és annak javasolt módszertanára nézve ld. Viktor SEBESTYÉN – Endre DOMOKOS – János ABONYI: Focal points for sustainable development strategies – Text mining-based comparative analysis of voluntary national reviews. *Journal of Environmental Management*, Vol. 263. (June 2020); Okitasari MAHESTI – Ramesh SUNAM – Ranjeeta MISHRA – MASUDA Hiromi – MORITA Kanao – TAKEMOTO Kazuhiko – Norichika KANIE: Governance and National Implementation of the 2030 Agenda: Lessons from Voluntary National Reviews. *United Nations University Institute for the Advanced Study of Sustainability Policy Brief*, 2019. november 18.

Ezért az önkéntes értékelések fő szabály szerint alkalmatlanok arra, hogy egyoldalú állami aktusként jogforrási erőt tulajdonítsunk nekik. Kivételt jelenthet, azaz önkéntesen vállalt jogi kötelező erő elvben társulhat egy-egy ilyen vállaláshoz, ha az egyoldalú állami aktusokkal szembeni feltételrendszernek eleget tesz.¹⁶ Egy ilyen, jogforrási erővel bíró állami aktus lényegében egy nyilvános, kötelezettségvállalásra irányuló nyilatkozat,¹⁷ amelynek megtételére minden állam jogosult.¹⁸ Jogforrási erejüket, tényleges joghatásukat azonban minden esetben tartalmuk, tényleges körülményeik és fogadtatásuk határozza meg.¹⁹ Joghatás kiváltására többek között akkor lehetnek alkalmasak, ha megfogalmazásuk módja olyan, hogy a bennük rejlő kötelezettség tisztán és egyértelműen megállapítható.²⁰ A VNR-k esetében a jelen rövid munka keretei nem elegendőek egy ilyen részletes és konkluzív elemzéshez, mindazonáltal a fent jelzett intézményi háttér – a jogi helyett politikai fórum előtti diskurzus – azt vetíti előre, hogy az államok jellemzően nem kívánnak ilyen módon jogi kötelezettséget vállalni, és amint az alábbi néhány példában igyekszünk megvilágítani, ha találunk is pontos és egyértelmű megfogalmazásokat ezekben az VNR-okban, azok alapján nem a jogi kötelező erő állapítható meg, hanem épp annak hiánya.

Az SDG elfogadásáról szóló Agenda tehát nem rendelkezik nemzetközi jogi jogforrási erővel, és azt egyelőre az államok önkéntes vállalásai sem ruházták fel ilyennel. A közgyűlési határozatok azonban indirekt módon is képesek hatni a nemzetközi jogfejlődésre, és több olyan határozatot ismer a nemzetközi jog, amelyek közvetlenül vagy tartalmilag más, kötelező erejű nemzetközi jogi forrásokban fejtették ki hatásukat. A nemzetközi jog jogforrási rendje alapján ez ésszerűen szerződéses vagy szokásjogi formát jelenthet.

2. Az SDG szerződéses alkalmazása a Párizsi Megállapodás példáján

Az SDG elfogadása utáni, témába vágó nemzetközi egyezményekben több helyen találhatunk nemzetközi szerződések szövegében elhelyezett látnes kapcsolatokat. Ezek közül az első a 2015-ös Párizsi Megállapodás, amelyet formálisan 2015 decemberében fogadtak el, azonban szövegének tárgyalása időben megelőzi az SDG-kről szóló ENSZ

¹⁶ United Nations International Law Commission: Guiding Principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries thereto. 2006. In: *Yearbook of the International Law Commission*. Vol. II., Part 2. New York–Geneva, United Nations, 2013. 161. Elérhető: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_9_2006.pdf

Az ENSZ Közgyűlés „elismerését fejezte ki” a szöveg kidolgozása miatt a Nemzetközi Jogi Bizottságnak A/RES/61/34 Resolution adopted by the General Assembly on 4 December 2006 [on the report of the Sixth Committee (A/61/454)] 61/34. Report of the International Law Commission on the work of its fifty-eighth session. c. határozatában.

¹⁷ Yearbook of the International Law Commission. 2006. Vol. II., Part 2. 162.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Uo.

²⁰ Uo. 164.

határozat szeptember végi elfogadását.²¹ Ezért a Párizsi Megállapodás szövegében precíz, szövegszerű hivatkozások nincsenek a fenntartható fejlődési célokról szóló határozatra, azonban a két dokumentum közös célja és az alapjukul szolgáló paradigma hasonlósága miatt a két szövegben (kifejezett, szövegszerű utalások nélkül is) egymásra rímelő rendelkezéseket találunk. A két szöveg – az SDG határozat és a Párizsi Megállapodás – kodifikációjának gyakorlatilag azonos időbeli és politikai környezetére, és a Párizsi Megállapodásban előírt nemzeti hozzájárulások rendszerére tekintettel a két rendszer összevetése beszédes eredményekkel kecsegtet az SDG-k kötelező erejű nemzetközi joggá válásának lehetőségeit illetően.

Biztató jelnek tűnhet, hogy a 2015-ös Párizsi Megállapodás preambuluma több fenntartható fejlődési célt is tartalmilag recitál:

„hangsúlyozva az éghajlatváltozással kapcsolatos fellépések, válaszok és hatások szoros összefüggését a fenntartható fejlődéshez és a szegénység felszámolásához való méltányos hozzáféréssel,

felismerve az élelmezésbiztonság védelmének és az éhezés felszámolásának alapvető elsődlegességét, különösen az élelmiszer-termelő rendszerek különleges kiszolgáltatottságát az éghajlatváltozás kedvezőtlen hatásaival szemben,

figyelembe véve a munkaerő igazságos átszervezésének, valamint a tisztas munkas és a minőségi munkahelyek létrehozásának szükségességét a nemzeti szinten meghatározott fejlesztési prioritásokkal összhangban,

elismerve, hogy az éghajlatváltozás az emberiség közös ügye, az éghajlatváltozás kezelésére irányuló intézkedések során a Részes Feleknek tiszteletben kell tartaniuk, elő kell segíteniük, és figyelembe kell venniük saját kötelezettségeiket az emberi jogok, az egészséghez való jog, az öslakos népek, a helyi közösségek, a migránsok, a gyermekek, a fogyatékkal élők, valamint a kiszolgáltatott helyzetben lévők jogai, a fejlődéshez való jog, valamint a nemek közötti egyenlőség, a nők szerepének és a nemzedékek közötti méltányosság elvének megerősítése vonatkozásában, [...]”

Nem nehéz belelátni a fenti részletbe a szegénység megszüntetésére vonatkozó első, az éhezés megszüntetésére vonatkozó második, a tisztességes munkával és gazdasági növekedéssel foglalkozó nyolcadik, az egyenlőtlenségeket csökkenteni hivatott tizedik, vagy akár a békére, igazságra és erős intézményekre irányuló tizenhatodik fenntartható fejlődési célt. Maga a klímavédelem a tizenharmadik célban kifejezetten és önállóan

²¹ A szövegtervezet nagyrészt az Ad Hoc Working Group on the Durban Platform for Enhanced Action (ADP) munkája volt, érdemben 2012-től kezdve. Vö.: <https://unfccc.int/adp-bodies-page> A szöveg véglegesítése viszont csak 2015 novemberében történt meg, azaz a 70/1. számú határozat elfogadása után.

is megjelenik.²² A preambulum azonban a szerződés célját és tárgyát tartalmazza, és nem a szerződés normatív elemeit. Ez a fajta hivatkozás alapvetően érthető, a soft law jellegű SDG-k szerződéses hivatkozásával kapcsolatban.

A szerződés normatív része értelemszerűen lényegében a 13. SDG gyakorlati megvalósításának talán legfontosabb jelenleg létező nemzetközi jogi eszközeként is értelmezhető. E normatív szabályok közül kiemelendő a nemzetileg meghatározott hozzájárulások (*nationally determined contributions – NDC*) rendszere.

A 3. cikk alapján a 4. cikk (2) bekezdése előírja, hogy minden részes fél közölje és tartsa fenn nemzetileg meghatározott hozzájárulásait, amelyek tükrözik a lehető legmagasabb ambícióit. Számos ország NDC-je beépíti a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos szempontokat, és igazodik a különféle fenntartható fejlesztési célokhoz, különösen a megújuló energiához, a kibocsátáscsökkentéshez és a fenntartható földhasználathoz kapcsolódóakhoz. Fontos eszköz a hatékonyság fokozására, hogy ezek a nemzeti hozzájárulások egy nyilvános adatbázisba kerülnek,²³ és ott bárki által szabadon hozzáférhetőek – a környezettudatos választók számának növekedése révén ez jelentős biztatást adhat a nemzeti politikusoknak, hogy megfelelő vállalatokat tegyenek, a nyilvánosság miatt pedig ezek demokratikus rendszerekben viszonylag könnyen számon is kérhetőek rajtuk.

A vállalatok szövegezése azonban ad valamelyes játékkeret a megfogalmazó államok számára, és szembeszökő, hogy a tartalmi és kontextuális hasonlóságok ellenére, mennyire kerülnek ezek a hozzájárulások a fenntartható fejlődési célokra tett közvetlen, nevesített utalásokat, még azokban az esetekben is, amikor a párhuzamosságok tagadhatatlanok. Tartalmilag a 2021-es glasgow-i csúcs után, vagy arra készülve több állam is frissítette, kibővítette vagy továbbfejlesztette vállalatát, jellemzően a korábbiakhoz képest további 10-15%-os csökkentést vállalva. A pozitív irányú vállalatok azonban nem jártak együtt az SDG-k kötelező erejének elismerésével, sőt, a megfogalmazásukra és kontextusukra tekintettel még az egyezményt egészen nyilvánvalóan megalapozó 13. SDG jogi kötőereje sem vezethető le ezekből az állami vállalatokból.

Mivel az Európai Unió részes fél, ezért a tagállamok nevében a nemzeti vállalatok szinten született meg, így Magyarországra is ez vonatkozik. Az uniós NDC kötelezettséget vállal arra, hogy 2030-ra eléri az üvegházhatású gázok kibocsátásának legalább 40%-os hazai csökkentését az 1990-es szinthez képest. Glasgow után ez az mérték 55%-ra emelkedett, a 2050-re megcélzott klímasemlegesség mellett. Az alábbi példákra is igaz, hogy bár nem említi kifejezetten az SDG-eket, ez a csökkentési cél jól láthatóan a 13. SDG-vel összhangban ír elő változásokat, és a 7. SDG (Megfizethető és tiszta energia) nélkül ez nem lehetne reálisan kivitelezhető.

Az Egyesült Államok a Párizsi Megállapodáshoz történő újracsatlakozása után azt a célt tűzte ki, hogy 2025-ig 26-28%-kal, 2030-ig kb. 50%-kal csökkentse az üvegházha-

²² Az ENSZ magyarul is több egyszerű tájékoztató anyagot tett hozzáférhetővé ezek rövid magyarázatáról, ld. https://unis.unvienna.org/unis/hu/topics/sustainable_development_goals.html

²³ Párizsi Megállapodás 12. cikk.

tású gázok kibocsátását a 2005-ös szinthez képest.²⁴ Japán sokkal részletesebb bontásban arra vállalt kötelezettséget, hogy 2030-ra 46%-kal csökkenti üvegházhatású gázok kibocsátását a 2013-as szinthez képest.²⁵ Az ausztrál NDC ígérete szerint 2030-ra 43%-kal csökkentik az üvegházhatású gázok kibocsátását a 2005-ös szinthez képest.²⁶ Ezek mindegyike közvetlenül kapcsolódik a 13. (klímavédelmi) SDG-hez, ezen kívül több cél is fellelhető a nemzeti hozzájárulásokban, azonban egyik itt vizsgált dokumentum sem utal kifejezetten erre a tényre.

Az Egyesült Királyság azt ígérte, hogy 2030-ra az 1990-es szinthez képest legalább 68%-kal csökkenti az üvegházhatású gázok kibocsátását.²⁷ A brit vállalat annyiban különleges, amennyiben tartalmaz egy témánk szempontjából igen fontos állítást: „Az Egyesült Királyság elkötelezett az ENSZ Fenntartható Fejlődési Céljainak (SDG-k) megvalósítása iránt.”²⁸ Ennek jegyében az Egyesült Királyság kiadott egy közel 240 oldalas, részletes kormányzati beszámolót a célok megvalósításáról. Bármennyire is lenyűgözően örvendetes e részletes ismertető pusztá létezése is, és bármennyire csodálatosak a benne foglaltak, a célok kötelező erejét azonban ez a dokumentum is igyekszik kordában – pontosabban *soft law* keretek között – tartani. A dokumentum címe – *UK's Voluntary National Review of the Sustainable Development Goals* – előre jelzi, hogy egy önkéntes kezdeményezés, és nem jogi kötelezettség eredménye. A Brit Kormány nemzetközi fejlesztésekért felelős minisztere által jegyzett előszó szerint:

„A Célok, amelyeket az öt P – People, Planet, Prosperity, Peace and Partnership – leleményesen foglal össze, korunk legsürgetőbb kihívásait foglalják össze. Kifejezik *erkölcsi köteleességünket*, hogy véget vessünk az éhezésnek és a mélyszegénységnek, hogy biztosítsuk, hogy minden lány részesül oktatásban, és hogy megmentsük a bolygónkat és az itt élő fajokat. A Célok lehetőséget teremtenek arra, hogy ezekről beszélhessünk, és keretet is adnak nekünk, hogy megvalósíthassuk ezeket.”²⁹

Az „erkölcsi kötelezésre” tett utalás egyrészt erős politikai üzenet, ugyanakkor pontos megfogalmazása miatt alkalmas arra, hogy jogi kötelező erő elismerését még kifejezett igyekezet árán se lehessen belélni a szövegbe.

²⁴ The United States of America Nationally Determined Contribution Reducing Greenhouse Gases in the United States: A 2030 Emissions Target, 2021. április 22. Az itt közölt NDC-k forrása az ENSZ Éghajlatváltozásról szóló keretegyezménye (UNFCCC) mellett üzemeltetett nyilvános adatbázis. Ld. <https://unfccc.int/NDCREG>

²⁵ Japan's Nationally Determined Contribution (NDC) 2021. október 22.

²⁶ Australia's Nationally Determined Contribution Communication 2022, 2022. június 16.

²⁷ United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland's Nationally Determined Contribution. 2022. szeptember 9. (Az Egyesült Királyság a Glasgow-i klímacsúcs után is fenntartotta eredeti vállalását, azonban az itt idézet változat annak módszertanát pontosította.)

²⁸ Uo. 23.

²⁹ Rory STEWART: Foreword. In: UK's Voluntary National Review of the Sustainable Development Goals. 26 June 2019. 4. (saját kiemelés) <http://tinyurl.com/yrfxh3n8>

A kanadai NDC célja, hogy 2030-ra 40-45%-kal csökkentse az üvegházhatású gázok kibocsátását a 2005-ös szinthez képest (2050-re szintén karbonsemlegességet célozva).³⁰ A kanadai NDC ezen kívül szintén tartalmaz egy rövid, kvázi közbevetőleges preambulum-szerű, kontextuális utalást az SDG-k iránti elkötelezettségre, de annak pontosítása nélkül. A meglehetősen bonyolult szerkezetű mondat leginkább a kanadai vállalás kontextusát meghatározó értékek katalógusaként értelmezhető, és önmagában szintén nem alkalmas az SDG-k megvalósítására vonatkozó jogi kötelezettség elismerésére:

„A kanadai NDC Kanada szilárd elkötelezettségének jegyében készült az emberi jogokból, az őslakos népek jogaiból, a nemek közötti egyenlőségből, és más horizontális prioritásokból, mint például [...] a 2030 Agenda For Sustainable Development kanadai támogatásából fakadó vonatkozó kötelezettségeinek tiszteletben tartása, előmozdítása és fgyelembevétele iránt.”³¹

A fejlődő országok vállalásai hasonlóak. Az indiai NDC kiemeli a szubkontinentnyi ország azon elkötelezettségét, hogy 2030-ra 45%-kal csökkentse GDP-jének kibocsátási intenzitását a 2005-ös szinthez képest.³² A szöveg nem utal kifejezetten az SDG-kre, ez a csökkentési cél mégis több SDG-hez is igazodik, beleértve a 13. SDG-t (éghajlati cselekvés) és a 9. SDG-t (ipar, innováció és infrastruktúra). A brazil (belpolitikai csatározások kihívásával szembesülő)³³ NDC célja 2030-ig az üvegházhatású gázok kibocsátásának 50%-os csökkentése a 2005-ös szinthez képest, az erdőirtás további csökkentése, az újraerdősítés és az erdőszítés előmozdítása, valamint a megújuló energia részarányának növelése az energiamixben.³⁴ A brazil vállalás utalást tesz egy még 2016-ban elfogadott nemzeti alkalmazkodási tervre, amelynek 55 szakpolitikai intézkedését kifejezetten az SDG-kre tekintettel alkották meg. A jövőbeni vállalásokkal kapcsolatban azonban itt sem hivatkozni kifejezetten az SDG-kre, pedig a vállalt intézkedések több SDG-hez igazodnak, beleértve a 7. SDG-t (Megfizethető és tiszta energia) és a 15. SDG-t (Élet a szárazföldön). Kenya kötelezettségeket vállal az erdőborítottság növelésére, a fenntartható földművelési gyakorlatok előmozdítására és a megújuló energia felhasználásának növelésére. Indonézia,³⁵ Vietnám,³⁶ és több más fejlődő ország hasonlóan az erdőszítést és a mezőgazdaság támogatását tűzte ki célul. Bár nem utalnak közvetlenül az SDG-kre, ezek a tevékenységek összhangban vannak a 7. SDG-vel (Megfizethető és tiszta energia) és a 15. SDG-vel (Élet a szárazföldön).

³⁰ Canada's (Enhanced) 2021 Nationally Determined Contribution Under the Paris Agreement, 2021. július 12.

³¹ Kanadai NDC, 17.

³² India's Updated First Nationally Determined Contribution Under Paris Agreement, 2022. augusztus.

³³ Jake SPRING: Brazil to set tougher climate change target, sources say. *Reuters*, 2023. május 22. Ld. <http://tinyurl.com/5n79h8ma>

³⁴ Federative Republic of Brazil Paris Agreement Nationally Determined Contribution (NDC), 2022. április 7.

³⁵ Republic of Indonesia, Enhanced Nationally Determined Contribution, 2022. szeptember 23.

³⁶ Viet Nam NDC, 2022. november 08.

3. Az SDG, mint szokásjog?

Az NDC-k vállalásait tagláló lista tulajdonképpen bármeddig folytatható lenne, a tendencia azonban már ennyi példa alapján is egyértelmű: az államok jól láthatóan már-már kényszerben vannak, hogy a nyilvánvaló összefüggést akár csak egy elírás szintjén is elismerjék a fenntarthatósági célok fenti példában szereplő kiemelt, szó szerint életbe vágó aspektusának megvalósítása során. Ha ez csak néhány állam párizsi vállalásaiban jelenne meg, sok lehetséges magyarázat merülhetne fel, az NDC-t megfogalmazó köztisztviselők leterheltségétől egyes belpolitikai sajátosságokig; mivel azonban a tendencia valamennyi, a jelen tanulmány készítése során megvizsgált NDC-re jellemző, ezért a jelenség hátterében más okot kell sejtenuünk.

Ez az ok meggyőződés szerint a nemzetközi jogfejlesztés fent leírt sajátosságaiban rejlik. A nemzetközi jog forrásai között ugyanis prominens helyet foglal el a szokásjog. Két, viszonylag gyakori téves értelmezés miatt a szokásjogot a szerződésekhez képest a nemzetközi jogász közösségen kívül sokan tartják egyfajta „gyengébb kistestvérnek”, pedig a valóság inkább ennek fordítja. A szokásjog a nemzetközi jog talán legerősebb forrása,³⁷ amelynek igazi erejét az adja, hogy egy organikus fejlődés révén alakul ki a nemzetközi jogi kötelezettség, univerzális, regionális vagy bilaterális szinten. A szokásjog, jellemzően íratlan szabályrendszer lévén, számos alkalmazási nehézséget okoz – ezek azonban az ilyen szabályozás erejét egyáltalán nem gyengítik.

A bizonyítási és alkalmazási nehézségekre tekintettel az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottsága 2018-ban összeállított egy iránymutatást a szokásjog azonosításáról.³⁸ Ez új szabályokat nem tartalmaz, hanem önmagában is a szokásjogra vonatkozó, bevált szokásjogot írta le. Jelen vizsgálatunk szempontjából legfontosabb részlete az a nemzetközi jogászok számára közismert tény, hogy a szokásjog két elemből tevődik össze: egyrészt szükséges hozzá koherens államközi gyakorlat, másrészt annak elismerése, hogy a gyakorlatnak megfelelő magatartás normatív kötelező erővel bír az érintett állam számára.³⁹ Évszázados hagyományokat követve ezt az utóbbit egy latin fordulattal *opinio iuris (sive necessitatis)* elnevezéssel írja le a nemzetközi jog. Ha mindkét tételt sikerül bizonyítani, akkor elmondható, hogy az adott magatartás a nemzetközi szokásjog része – ez azonban az SDG esetében még több szempontból is kihívásokat rejt magában.

³⁷ Anthony D'AMATO: Trashing customary international law. *American Journal of International Law*, vol. 81. no. 1. (1987) 103.

³⁸ International Law Commission: Draft Conclusions on Identification of Customary International Law, 2018. In: *Yearbook of the International Law Commission*, vol. II. Part Two. New York–Geneva, United Nations, 2022. 90–112.

³⁹ Ebben az irodalom és az oktatás is nagymértékű egyezést mutat. Némi változást jelezhet előre például Roozbeh (Rudy) B. BAKER: Customary International Law in the 21st Century: Old Challenges and New Debates. *European Journal of International Law*, vol. 21., no. 1. (2010) 173–204.; Hugh THIRLWAY: *The sources of international law*. Oxford University Press, 2019. 142.; Andrew T. GUZMAN – Timothy L. MEYER: Customary international law in the 21st Century. In: Russel MILLER – Rebecca M. BRATSPIES (eds.): *Progress in international law*. Boston, Martinus Nijhoff, 2008. 197–217.

Az államközi gyakorlat idődimenziója különösen fontos vizsgált témánk szempontjából: a szokásjog kialakulásához hagyományosan emberemlékezet óta tartó időre volt szükség, azonban ez a XX. század második felében néhány területen látványosan felgyorsult.⁴⁰ A korábbi értelmezés szerint az emberemlékezet óta tartó idő kb. 100 évet jelentett, azonban bizonyos területeken ez az idő sokkal rövidebbé válhat.

A gyorsabban kialakuló szokásjog alapjául szolgáló precedens eseményei akkor kezdődtek, amikor 1945 szeptemberében Truman elnök egy elnöki dekrétummal az USA számára vindikálta a korábban a nemzetközi jogban egyáltalán nem szabályozott helyzetű kontinentális talapatot, lényegesen túlnyúlva a felszíni vizekre vonatkozó, akkor 3 mérföldes tengeri határokon. Mivel ezen a területen korábbi nemzetközi jogi szabályozás nem létezett, ezért ez a lépés nem volt tilos, egyoldalú állami aktusként pedig joghatás kiváltására már önmagában is alkalmas lett volna. A többi állam reakciója figyelemre méltó: tiltakozás helyett lényegében minden tengerparttal rendelkező ország lemásolta a Truman proklamációt,⁴¹ és így hihetetlen gyorsasággal elterjedt ez az új gyakorlat, 1958-ra már nemzetközi egyezménybe is foglalták, mint utóbb kiderült, akkorra már tulajdonképpen szokásjogi szabályként. Az 1958-as egyezmény alkalmazásával kapcsolatban ugyanis a Nemzetközi Bíróságnak kellett eldöntenie egy tengeri határkijelölési vitát Németország, valamint Hollandia és Dánia között.⁴² Az Északi-tengeri kontinentális talapat ügyében a bíróság úgy döntött, hogy a szokásjogi szabály létezését illetően az „idő rövidsége még nem kizáró ok, de elengedhetetlen, hogy] az állami gyakorlat, ideértve a különösen érdekelt államokat, széles körben elterjedt (*extensive*) és lényegében egységes (*virtually uniform*) legyen. [...] oly módon, hogy megállapítható egy új jogi szabály vagy kötelezettség létrejöttének elismerése is.”⁴³

A Párizsi Megállapodással kapcsolatban tett nemzeti vállalásokra alkalmazva a fenti tételt, a széleskörű elterjedtség és a lényegében egységes gyakorlat is megállapítható: az egyezményben 194 állam részes fél, és részes fél az Európai Unió szervezetként is. Az NDC-k alapján tett vállalások jól meghatározott mintákat követnek: a fejlett országok tekintetében ez egy 5-10 éven belüli, nagyjából 20-40%-os kibocsátáscsökkentés vállalását jelenti átlagosan, míg a fejlődő országok esetében jellemzően meglévő gazdasági gyakorlataik radikális átalakítását. A megvalósítás módjától függetlenül, a 13. SDG-ben foglalt klímavédelem valamilyen formában történő végrehajtása a fentiek alapján egy lényegében univerzális államközi gyakorlat képét vetíti elő. Jelenlegi formájában azonban ez a vállalás önkéntes, szerződéses alapú: mint ilyen, utólag – a szokásjoghoz képest – könnyebben változtatható hátrányos jogkövetkezmények nélkül és

⁴⁰ Vö. Emily KADENS – Ernest A. YOUNG: How customary is customary international law. *William and Mary Law Review*, vol. 54. (2012) 885.; Monica HAKIMI: Making sense of customary international law. *Michigan Law Review*, vol. 118. (2019) 1487.; Omri SENDER – Michael WOOD: Between ‘Time Immemorial’ and ‘Instant Custom’: The Time Element in Customary International Law. *Grotiana*, Vol. 42., Iss. 2. (2021) 229–251.

⁴¹ Joseph Walter BINGHAM: Juridical Status of the Continental Shelf. *Southern California Law Review*, vol. 26. (1952) 4.; Vaughan LOWE: *International law*. Oxford University Press, 2007. 37–40.

⁴² Északi tengeri kontinentális talapat ügye. North Sea Continental Shelf Judgement. *I.C.J. Reports*, 1969. 3.

⁴³ Uo. 74. §.

a szerződéses keretek között pontos tartalmát még mindig az állam nemzeti hatáskörben megalkotott vállalásai határozzák meg.

A szokásjog gyakorlati eleme azonban így is elég egyértelműen bizonyítható a fenti vállalások alapján, és a nyilvánvaló kapcsolat elhallgatása egyúttal azt is jelzi, hogy az államok kerülni akarják, hogy az SDG mögött akár csak részlegesen is *opinio iuris*-ra vonatkozó bizonyítékokat adjanak. Az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottságának iránymutatása szerint ugyanis az *opinio iuris* többféleképpen is bizonyítható, elsősorban ilyen bizonyítékként használhatóak az „államok hivatalos nyilatkozatai, politikai dokumentumai és nyilatkozatai”.⁴⁴ Ilyen nyilatkozatokat nemzetközi fórumokon, szerződésekben, nemzeti jogszabályokban vagy diplomáciai levelezésben lehet megtenni.⁴⁵ az NDC-kben tett vállalások tehát formailag tökéletesen alkalmasak lehetnek erre a célra.

Továbbá a nemzetközi szervezetek állásfoglalásai és intézkedései bizonyítékot szolgáltathatnak az *opinio iuris* meglétére – különösen igaz ez egy olyan feltűnő támogatottsággal elfogadott határozatra, mint amilyen a „Világunk átalakítása: a 2030-as fenntartható fejlődési agenda” című ENSZ közgyűlési határozat. Ez a fajta jogfejlesztés az ENSZ részéről tudatos, hiszen az Alapokmányban lefektetett négy legfontosabb célkitűzés egyikének megvalósítását szolgálja.⁴⁶

Az államok óvatossága tehát a fentiek alapján érthető, ha nem is üdvözlendő az adott témában. Sokkal inkább árulkodó a jelenlegi attitűdről, hogy a gyönyörű szövegek mögött az államok mennyire ódzkodnak a tényleges jogi elköteleződéstől.

4. Az egyház társadalmi tanításának egy lehetséges szerepe

Sok szempontból szimbolikus, hogy a fentiekben tárgyalt két korszakos jelentőségű nemzetközi jogi dokumentumot időben néhány hónappal megelőzve történt Ferenc pápa első saját enciklikájának, a *Laudato si'* kezdetű apostoli üzenetnek a hivatalos nyilvánosságra hozatala.⁴⁷ Az időzítés nem véletlen: az enciklika a világ vezetői felé is szóló buzdítás, ami a Párizsi Megállapodást megelőző vitákban a sikeres megegyezésre szóló ösztönzést is jelentett. Az enciklika hatását az ENSZ-en belüli folyamatokra maga Antonio Guterres említette a *Laudato si'* Reader-hez írt bevezetőjében.

Számtalan példa említhető a modern fenntarthatósági kérdések megjelenésére az apostoli körlevélben.⁴⁸ Például mindkét dokumentum a fenntartható fejlődés koncepció-

⁴⁴ Draft Conclusions on the Identification of Customary Law. In: *Yearbook of the International Law Commission*, 2018. Vol. II., part 2. 102.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Vö. ENSZ Alapokmány 13. cikk: „I. A Közgyűlés tanulmányozást kezdeményez és ajánlásokat tesz abból a célból, hogy a) a nemzetközi együttműködést politikai téren előmozdítsa, valamint a nemzetközi jog fokozatos fejlődését és kodifikálását támogassa; [...]” (Az 1956. évi I. tv. hivatalos magyar fordítása)

⁴⁷ FERENC pápa: *Laudato si' kezdetű enciklikája közös otthonunk gondozásáról*. Róma, 2015. jún. 18. [A továbbiakban: LS.] <https://katolikus.hu/dokumentumtar/laudato-si>

⁴⁸ Bővebben ld. pl. Wolfgang SACHS: The sustainable development goals and *Laudato si'*: Varieties of post-development? In: *The Development Dictionary* 25. Routledge, 2020. 27–41.; SZABÓ Máttyás: Fenntarthatóság a *Laudato si'* enciklikában és a Párizsi Klímaegyezményben. In: NYÍRKOS Tamás –

óját hirdeti, amely egyensúlyban tartja a gazdasági növekedést, a társadalmi jólétet és a környezetvédelmet. Olyan fejlődést szorgalmaznak, amely kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generációinak lehetőségét saját szükségleteik kielégítésére. A *Laudato si'* és az SDG-k egyaránt hangsúlyozzák az éghajlatváltozás kezelésének sürgősségét. Nemzetközi együttműködésre szólítanak fel az éghajlatváltozás hatásainak mérséklése, az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése, valamint a tiszta és megújuló energiaforrásokra való áttérés érdekében. A döntéshozók fejébe nem láthatunk bele, de néhány jelzés alapján nem túlzás azt állítani,⁴⁹ hogy ebben a kérdésben az enciklika már most is hozzájárult a nemzetközi jog alakulásához, amennyiben Párizsban sikerült elkerülni egy újabb jogalkotási kudarcot. Az enciklika az egyház társadalmi tanításába illeszkedve hangsúlyozza a társadalmi igazságosság, a méltányosság, valamint a marginalizált és kiszolgáltatott lakosság jogainak fontosságát. E kérdések a nemzetközi jogban is jelen voltak, a fenntarthatósághoz való kapcsolásuk egyértelművé tétele az SDG-knek köszönhető. Különösen azokról a célokról van szó, amelyek a szegénység, az egyenlőtlenség és a társadalmi kirekesztés kezelésének szükségességét, mint a fenntartható fejlődés szerves részét értelmezik. Ebből fakadóan mindkét dokumentumot áthatja az emberi méltóság tisztelete: mindkét szöveg domináns elemként jeleníti meg minden emberi lény eredendő méltóságát és az emberi jogok tiszteletben tartásának fontosságát, beleértve az egészséges környezethez, tiszta vízhez és megfelelő élelemhez való jogot. Végül, de nem utolsósorban, mivel az enciklika közös otthonunk gondozásáról szól, ezért nemcsak az emberi élet védelmével foglalkozik, hanem a biodiverzitás megőrzésével is. Az SDG-kkel egyetemben hangsúlyozza a biológiai sokféleség védelmének és megőrzésének fontosságát. Mindkét szöveg elismeri a változatos ökoszisztémák és fajok értékét a jelenlegi és a jövő generációinak jóléte szempontjából.

A jelen írás szempontjából azonban ezek a pontok csak az összehasonlított szövegek kapcsolatának valódiságát illusztrálják. Fontosabb az a szemléletbeli változás, amelyet mindkét szöveg magában hordoz, ez pedig egy integrált ökológiai szemlélet, amely egyaránt figyelembe veszi a környezetvédelmi, társadalmi és gazdasági tényezőket is. Ez a fajta holisztikus szemlélet az emberek és a bolygó egészségének jólétét egyfajta egységként kezeli. A természeti erőforrások gazdasági elvek mentén való használata helyett a *Laudato si'* kifejezetten erős szavakkal hív fel egy környezetvédelmi „gondnokságra”, szemben az „uralommal”, amelyet egy félreértelmezett, „elégtelenül bemu-tatott” keresztény antropológia hibájának tart.⁵⁰ Egy korábbi helyen az enciklikában ez az alábbi megfogalmazásban jelenik meg:

MARKÓ Lilla – MÉSZÁROS Dávid (szerk.): *Közös jövőnk. A fenntarthatóság elmélete és gyakorlata.* Budapest, Ostrakon Hallgatói Szervezetért Közhasznú Egyesület, 2017. 43–46.

⁴⁹ Irene BURKE: *The impact of Laudato si' on the Paris Climate Agreement. Princeton White Paper*, No. 3.(2018).

⁵⁰ LS i. m. 116. pont.

„A törekeny világ, benne egy emberi lényel, akire Isten rábízta a róla való gondoskodást, arra hívja értelmünket, hogy ismerje fel, hogyan kellene irányítanunk, gyakorolnunk és korlátoznunk hatalmunkat.”⁵¹

Az SDG-k szintén kiemelten kezelik a természeti javakkal való felelős gazdálkodást. A teljesség igénye nélkül ez a koncepció jelenik meg a tiszta víz és higiénia megvalósítását előíró hatodik; a megfizethető és tiszta energia, a megújuló energiaforrások elterjedését és az energiahatékonyságot megcélzó hetedik; a felelős fogyasztást és termelést ösztönző tizenkettedik célban és lényegében a klímaváltozásról szóló 13. célban is.

Jelen sorok írásakor, 2023 nyarán az északi féltekét több országban sosem látott hóhullámok sújtják, a híradások már néhány éve apokaliptikus erdőtüzekről számolnak be, rendszeressé váltak a villámárvizek. A korábban néhányak által vitatott, vagy egy távoli jövőbe képzelt globális felmelegedés az emberek nagy többsége által megtapasztalt realitássá vált, vagy az kezd lenni. A választópolgárok egy jelentős része számára ezért a klímaváltozásra adott válaszok fontos szempontként kezdenek megjeleni a választási preferenciákban.⁵² Globális jelenségről lévén szó a helyi válaszok legfeljebb rövid távú enyhülést okozhatnak, ha egyáltalán elérhetnek bármilyen hatást. Nem véletlen tehát, hogy a *Laudato si'* és az SDG-k globális szolidaritásra és együttműködésre szólítanak fel a közös kihívások kezelése érdekében. Hangsúlyozzák, hogy a nemzeteknek együtt kell működniük a közös célok elérése érdekében, különösen a fenntartható fejlődés és a környezetvédelem összefüggésében. „Az egyenlőtlenség nemcsak egyéneket, hanem egész országokat érint, és ez arra kötelez minket, hogy nemzetközi kapcsolatokra kiterjedő etikában gondolkodjunk.”⁵³ A *Laudato si'* konkrét tartalmi javaslatokat is tesz erre az új államközi etikára.

„Nem elég összeegyeztetni – egyfajta középutat választva – a természetről való gondoskodást a pénzügyi nyereséggel, vagy a környezet megóvását a fejlődéssel. Ebben a kérdésben a középutak csak egy kis haladéket jelentenek az összeomlás előtt. Egyszerűen újra kell definiálni a fejlődést. Azt a technológiai és gazdasági haladást, amely nem jobb világot és nem magasabb életminőséget hagy maga után, nem lehet fejlődésnek tekinteni.”⁵⁴

Vagyis visszatérünk az integrált ökológiai szemlélethez, mivel „nincs más lehetőségünk, mint annak elismerése, hogy egy igazi ökológiai megközelítés mindig szociális megközelítéssé is válik, be kell illeszteni az igazságosságot a környezetről folytatott tárgyalásokba.”⁵⁵ Erre nincs is sok időnk, mert az abszolút határértékeket előíró és az

⁵¹ Uo. 78. pont.

⁵² Daniela BRAUN – Constantin SCHÄFER: Issues that mobilize Europe. The role of key policy issues for voter turnout in the 2019 European Parliament election. *European Union Politics*, Vol. 23. No. 1. (2022) 120–140.; Eryn CAMPBELL – John KOTCHER – Edward MAIBACH – Seth A. ROSENTHAL – Anthony LEISEROWITZ: Predicting the importance of global warming as a voting issue among registered voters in the United States. *Current Research in Ecological and Social Psychology*, Vol. 2. (2021). 100008.

⁵³ LS i. m. 51. pont.

⁵⁴ LS i. m. 194. pont.

⁵⁵ LS i. m. 49. pont.

ökoszisztémák védelmét biztosító szabályok megalkotása nélküli helyzet végső soron a szabadságot és az igazságosságot is veszélyeztetik.⁵⁶

Kik alkossák meg tehát ezeket a szabályokat? A modern kor nemzetközi joga egyértelműen az államok együttműködésére épül, a nemzetközi jog ma elsősorban államok által irányított folyamat. Ahogy az fentebb szerepelt, még az SDG-k végrehajtásáról szóló önkéntes felmérések esetében is fontos mérce, hogy az irányításnak állami kézben kell maradnia: értelemszerűen ebből az következik, hogy a szuverén államok döntéseivel kell ezeket a szabályokat megalkotni. A kérdés az – és ebben az enciklika fent idézett soraiban sokkal erősebb álláspontra helyezkedik, mint az SDG – hogy van-e erre idő? Van-e újabb száz évünk arra, hogy a környezetvédelmi célkitűzésekre az államok kötelező erejű célokként tekintsenek? A világ jelenlegi állapota alapján úgy tűnik, nincs. Az, ahogy a *Laudato si'* hihetetlenül rövid idő alatt egy világméretű mozgalom megszületéséhez vezetett, jól példázza, hogy a katolikus közösségek belül is sokan felismerik e problémák sürgetését. A hasonló, világi példákkal kiegészítve az látszik, hogy a választópolgárok egyre szélesebb tömegei számára vált fontossá a környezet megfelelő védelme. A XXI. század elején azonban a közösségek már nem csak az államtól várják a válaszokat: ha a választók nem látják érdemi, állami intézkedéseket, sok esetben elkezdnek nem állami alternatívák felbukkanni, és a szuverenitás újabb komoly visszaszorulása következhet be.

Mivel központi kérdésünk volt, hogy az SDG válhat-e szokásjoggá, a nem állami szereplők bevonása miatt a kérdés az lesz, hogy nem állami szereplők általi gyakorlat indukálhat-e nemzetközi szokásjogot? A jelenlegi szabályok alapján erre nem kell válaszolnunk. Ugyanakkor felgyorsulhat egy jelenleg is zajló folyamat, amelyben az állam szuverenitása mindinkább visszaszorul, és korábbi kizárólagossága az élet egyre több területén törik meg, és lép a helyébe egy önszabályozáson és egyének közötti közvetlen nemzetközi együttműködésen alapuló rendszer. Az integrált ökológiai szemlélet terjesztésével a *Laudato si'* egy ilyen folyamatot tartalmában erősen képes lehet befolyásolni.⁵⁷ A közös otthonunkkal való bánásmódban egyértelműen szükséges változtatás ugyanis nem lehet sikeres erkölcsi változás ökológiai megtérés nélkül.⁵⁸

⁵⁶ LS i. m. 53. pont.

⁵⁷ Andrew John HOFFMAN: *Laudato Si and the Role of Religion in Shaping Humanity's Response to Climate Change*. *Solutions*, Vol. 6., No. 5. (September 2015) 40–47. és *Ross School of Business Paper*, No. 1360. (September 2015); Gregor SCHMIEG – Esther MEYER – Isabell SCHRICKEL – Jeremias HERBERG – Guido CANIGLIA – Ulli VILSMAIER – Manfred LAUBICHLER – Erich HÖRL – Daniel LANG: *Modeling normativity in sustainability: a comparison of the sustainable development goals, the Paris agreement, and the papal encyclical*. *Sustainability Science*, vol. 13. (2018) 785–796.

⁵⁸ LS i. m. 5. és 216–222. pontok.

